

ТРИДЕНЬК - REVUE HEVDOMADAIRE - TRIDEN'N UKRAINIENNE

Число 32 (138), рік вид. IV. 19 серпня 1928 р. Ціна 3 ₴р. (Prix 3 fr.)

Париж, неділя, 19 серпня 1928 року.

Один із большевицьких лідерів на останньому з'їзді III Інтернаціонала виступив з такою думкою:

СССР, мовляв, у гіршому стані, порівнюючи з капіталістичними європейськими державами, і це тому, що він не має колоній, а в тім немає й колоніальних рабів, які постачали-б йому хліб та всяку сировину. Щоб зрівняти шанси СССР у боротьбі з зазначеними державами, большевики мусять таких рабів утворити, організувавши таким чином стале й дешево постачання продуктів першої необхідности. Цими колоніальними рабами для СССР, на думку червоного пана, мусять бути в майбутньому селяне, а організаційною формою нового рабства мають стати так звані фабрики зерна, замітку про які друкуємо нижче.

Большевицький пан говорить про селян цілого СССР, але із самої справи видно, що йому ходить головним чином про українських селян, бо як раз ці селяне, а не які інші, мають можливість продукувати максимум хлібного зерна. Досі червона Москва, як відомо, просто грабувала у наших селян їх єдиний продукт — хліб, і тим була жива. Але справа йшла з переборами, і большевики змагаються тепер спрямувати її в організаційні береги, аби міцно і назавше тримати в своїх руках і зерно, і тих, хто його продукує, — своїх колоніальних рабів.

Було-б марною тратою часу — розважати, чи пощастить большевикам перевести до життя їх ної вигадки, чи ні. Живемо в такі часи, що в Європі, — навіть у большевицькому царстві, — такі плани не надаються до переведення. Особливо вони не надаються до того на Україні з її вільнолюбним, певним своєї людської гідности населенням.

Зліпшити становище большевиків плани такого роду також не можуть. Навпаки, вони безперечно спричиняться до нової хвилі на-

родньої ненависти проти червоних катів, окупантів нашої землі. Та й нового в них, властиво, нічого немає, — хіба, що ота безсоромна колоніяльна ідеологія, яку большевики досі старанно приховували, вкриваючи її пишними гаслами, викраденими із багатого соціалістичного арсеналу.

І коли ми занотовуємо нові московські вигадки, то це тому, що вони, може, краще, ніж що інше, ілюструють сучасне становище українського народу, наного завойованого червоною ордою. Давно вже було вказано в соціологічних курсах, що в старовину завойовання вносило відповідно мало змін в життя завойованого народу, бо завойовником був монарх, — одна людина, — і завойований народ лише міняв одного пана на другого. Інша річ тепер. Тепер завойовані стають рабами не одної людини, а цілого народу, себ-то їх становище тисячкрат гірше, ніж було колись.

Досі ця соціологічна теза була відомою лише вищим культурним верствам. Нині большевицькі «фабрики зерна» та ідеологічні «колоніяльні раби» ознайомляють з нею найширші верства українського населення. Самі того не розуміючи, червоні пани вкладають нову зброю до рук поневоленому ними народу.

* *
*

11-го серпня, у великому амфітеатрі старовинної Сорбони, відбулося урочисте відкриття 10-го Конгресу міжнародного об'єднання студентів. Десять літ тому до об'єднання входило всього десять народів, тепер до Парижу прибули студентські делегати 49-ти націй, в тому числі і представники українського народу.

Франція і Париж тепло і любовно зустріли масу студентської молоді, що сповнила вулиці Латинського квартала гомоном усіх світових мов, європейських і за-океанських. Нема між ними розділу на білих, жовтих чи чорних; всі вони — л ю д е, неофіційні амбасадори своїх народів, послги майбутнього людства, як прекрасно висловив це у привітальній промові представник міста Парижу.

— Кожний молодий юнак, — сказав він, — це таємниця, весь він — майбутнє, ви прийшли до нас послгами од нього.

— Найкраще, найвище знання, — висловив другий оратор, представник французького уряду, — це знати, вивчати людину. Ви виучуєте один одного, сходяться на ваші конгреси, підготовуючи тим розуміння одного народу другим, підготовуючи тим кращі міжнародні взаємовідносини.

У цій праці взаємного освідомлювання, серед цих амбасадорів

майбутнього суть і наші юнаки, українські студенти, представники усіх українських земель. Роля їх почесна і відповідальна, бо-ж ведуть вони українську працю на світовому форумі, серед людей майбутности, товаришів своїх по людству. Віримо і знаємо, що вони, наші неофіційні послы, достойні і тої чести і тої відповідальности. Бажаємо тому їм і цілому конгресу найбільшого успіху в їх праці.

Хлібні фабрики.

У боротьбі з селянством, яке ніяк не хоче коротися совітській владі, не дає себе обдурити, відмовляється від ролі пасивного, безправного поставщика хліба, совітська влада продоґжує вигадувати ріжні екстраординарні міри, щоб тим чи иным способом прибрати до своїх рук більшу частину хліба та розпоряджатися ним по свойому. Не так давно велику надію покладали большевики на незаможних селян, давши їм великі вигоди та привілеї, сподіваючись зробити з них покiрних крiпакiв та дістати в своє розпорядження їхній хліб, але ця надія завела. Так само цього року завела надія на середняка, не дивлячись на те, що ось вже другий рік всюду лунає лозунг «стабити на середняка». Що ж до заможного, відносно, селянства, — до «куркулів», більш свідомих своєї ваги і значіння в державному господарстві, то вони знаходяться в перманентному ворожому відношенню до всіх заходів большевицької влади, вони завше вимагають за своє добро повної матеріальної політичної компенсації. Таким чином, большевицька влада має на селі проти себе єдиний ворожий фронт селянства, викликаний безглуздими заходами, ріжними ризикованими експериментами та нічим не прикритим грабiжництвом. Селянство рішучо відмовляється випустити з своїх рук продукт своєї праці — хліб, щоб дати його до розпорядимости влади.

Немаючи сили розбити цей фронт, здавити спротив селянства, совітська влада вигадує ріжні способи, щоб обійти ворога бічним шляхом і так чи інакше добратися до хліба. Пригадали, що в розпорядження влади, після всіх «нарізок», переселень і колонізацій, лишилося ще досить «колонізаційних фондів», та інших вільних і «пустопорожніх» земель, якими можна розпорядитися без волі селянства. І от прийшла якомусь «екстернобі» з тих, що складають голівку совітської влади «щаслива» думка використати ці землі для продукції державного совітського, а не контрреволюційного хліба, бо кінець-кінцем, мовляв, земля родить хліб, а не вклятий куркурль.

І сталося так. 1-го Серпня б. р. ЦВК і РНК совітського союзу ухвалили закон «про організацію великих совітських зернових господарств». «В цілях посилення соціалістичного сектору сільського господарства на основах поліпшеної сільсько-господарської техніки...

притягнення до сільсько-господарського обороту вільних земельних фондів та побільшення кількості торговельного (товарного) зерна, проголошує закон, ЦВК і РНК совітського союзу ухвалили організувати великі зернові совітські господарства, — зернові фабрики, — з такими розрахунком, щоб на рік 1933 забезпечити одержання від цих господарств не менше за 100 мільйонів пудів торговельного зерна». (арт. 1). Нові соєхози будуть організовані за таким планом, щоб на майбутнє було забезпечено перетворення їх в центри переробки сільсько-господарських продуктів оточуючого їх селянського населення (арт. 2). Хлібні фабрики, що мають бути організовані як в Росії так і на Україні, будуть об'єднані в «Зернотрест» загальносоюзного значіння, під керівництвом СТО (совіт труда і оборони), який затвердить його статут і обере йому правління (арт. 4-6). Організацією хлібних фабрик будуть відати окремі центральний і місцеві комітети. Такі головні засади закону про організацію хлібних фабрик. Як подають часописи, совітський наймит — ЦВК Харківський вже розпочав здійснення закону. Знайдено вже на Україні 150.000 гектарів «вільних земель», на яких протягом 2-х літ буде закладено три групи хлібних фабрик по 50.000 гектарів, на кожну фабрику пересічно буде наділено 2500 гектарів (Известія) ч. 172, з 26-VII).

У цьому законі звертає на себе першу увагу те, що совітська влада наміряє цим способом накласти руку московського центру на значну кількість українських вільних земель, передаючи організовані на цих землях хлібні фабрики під заряд «Зернотресту», загальносоюзній совітській установі. Після залізниць, копалень, цукрової промисловости, дибірається вже і до української землі. Відмовляючи українському селянству у потрібній йому землі під претекстом необхідности запасних фондів для колонізації, Москва розпорядилася цими фондами, наділивши землею не селянське і не українське населення, а тепер наміряється забрати останні лишки для «хлібних фабрик», які будуть працювати на весь союз, себ то на Москву.

У законі про хлібні фабрики ні слова не говориться про те, як будуть організовані ці фабрики, хто буде працювати на одведених землях, бо ж земля, на голій приказ большевицьких чудотворців, не вродить хліба, а «соняшну машину» вигадав поки що один Винниченко, та й то на папері. Чи це будуть нові комуністичні філістери, чи московського типу «общини», комуни, колективи? Кого переселять на ці «вільні», то б то наче пустопорожні землі: чи місцевих бідняків-селян, чи переселенців з інших країн, чи може накажуть нагнати сюди тисячі «вірних комуністів» різних національностей і професій? Про це все закон мовчить: як воно буде, ніхто ще, а в тому числі й самі, певно, творці закону, не знають. Тим часом закон цей з його імперативними «організувати», «виділити», «підпорядкувати» і т. и., з його «зерновими фабриками» та «товарним зерном» мимоволі нагадує нам давні часи «геніяльного» організатора сільського господарства на Херсонщині, недоброї памяти генерала Аракчеева з його «військовими слободами» та населенням, сліди яких й тепер ще, певно, збереглися на півдні України у вигляді порожніх хлібних «магазинів» та збудованих «під

ранжір» селянських хат. Немає нічого нового на цьому старому світі.

В якій би формі не були з'організовані «хлібні фабрики», для кожного, не зацікавленого совітським «соціалізмом», для кожного несовітського спеціаліста стає ясным і неперечним одне, що під новою ніби то зовнішньою покришкою, під новою назвою повертається до селянства давнє, пережите лихо п а н ш и н и, модерної по формі, але дагєло гіршої по суті. Бо ж одно з двох: або посадять на «хлібні фабрики» сільсько-господарських наймитів, які будуть працювати не маючи жадного права на землю і на продукт її — хліб; тоді хліб буде, але це буде — панщина, кріпацтво, рабство. Або віддадуть землю колективам чи окремим господарствам, на певних умовах, — тоді не за все буде хліб. Коли-ж комуністи вживуть таких гострих заходів, як цього року, то й нічого не будуть вони мати, ніякого хліба, а ці «хлібні фабрики» перейдуть до рук селянства, боротися проти якого у большевиків не вистачає не сил, ні розуму.

А.

Студентська українська преса за останнє десятиліття.

Світова війна та повоєнна доба розкинули українське студентство по цілому світі.

Тимчасова передишка на військовому фронті з ворогами української державної незалежності дала можливість українським воякам-студентам повернутися до наукових студій в різних закордонних високих школах, щоб надійно озброїти себе і на полі культурної боротьби та придбати фахові знання для прикладання їх в життя на користь рідного народу. Преса, як і військова зброя, — могутнє знаряддя для захисту життєвих інтересів нації, а тому стає зрозумілим, що українське студентство, випускаючи із своїх рук на де-який час військову зброю, напружує свої сили, щоб з'організувати в найголовніших місцях свого осередку студентську пресу.

І справді, в яких тільки країнах не здбуємо ми студентських органів — від спорадичної одноднівки-газети до регулярно-періодичного місячника. Гектограф, шапірограф, літографський камінь і друкарський в арстат стають на службі студентській пресі — в залежності від фінансової спроможності студентських організацій, що беруться за видання періодичного органу. Та сама фінансова спроможність впливає й на саму договірність періодичного органу, але кожний з цих органів, незалежно від того, чи існує він ще на сьогодні, безперечно — вніс де — що свого до скарбниці духової культури українського народу. В кожнім разі доводиться дивуватися тому, що українське студентство при таких злиднях, в яких воно перебуває — особливо в еміграційних осередках, знаходить матеріальні засоби, щоб видавати часописи, хоча й не завше досконалі з технічного боку, але завсігди повні життя й

батьорого тону. Тут дійсно можна погодитися з тою думкою, яку наводять з приводу цього «Громадянин» в студентському місячнику «Промінь» (ч. 3. 1922 р.): «Де є воля, там є все. Її силі не може ніщо опертись. Треба тільки видобути з свого нутра ту золю до народньої праці».

Отже для історії української духової культури стає необхідним вивчення української студентської преси за останнє десятиліття, а для цього найконечнішою передумовою являється збірка комплексу всіх українських періодичних органів у будь якій центральній українській установі, що має своїм завданням зберігати пам'ятки, зв'язані з визвольною боротьбою України (напр. Музей Визвольної Боротьби України. Praha II, Stepanska ul., 49-II).

Не маючи в своєму розпорядженні такої збірки*) я не можу дати всебічного огляду студентської преси, але всеж таки дозволю собі, хоча й на підставі того випадкового матеріялу, який маю в даний момент (поодинокі числа восьми періодичних органів виключно Празького та Варшавського видання), охарактеризувати в загальних рисах ті задання, які ставлять собі окремі студентські періодичні органи.

Перш за все, в багатьох студентських часописах яскраво підкреслюється та думка, що повне визволення українського народу може стати лише в наслідок зброїної боротьби, а тому завше треба бути готовими до неї. «Наше молоде покоління, що виросло в розгарі зброїної боротьби за визволення українського трудового люду з під ворожого гніту, що ніколи й не вірило гарним обіцянкам наших добрих сусідів, свідоме того, що повне визволення дасть нам лише сильна праця і нещадна боротьба проти тих, що посягають на нашу незалежність». («Український Студент» ч. ч. 1-2, 1923 р. стор. 5). «Боротьба є неминучою, і вона — поза іншими її виглядами — буде боротьбою зброїною, вилється у форму звичайної війни. До цього мусимо бути готовими». (Студентський Голос, ч. 5., 1928 р. стор. 12).

Але поки що студентство мусить використати «передишку» для зібрання нових сил до нової боротьби. Задання українського еміграційного студентства в цьому відношенні, з одного боку, зливаються з заданням

*) Подаю тут складений мною реєстр студентських періодичних органів (розуміється він не повний) в алфавітному порядку: 1) «Бюлетень Студ. Громади Укр. Педаг. Інституту ім. М. Драгоманова в Празі», 2) «Bulletin du Departement des Affaires Etrangères de l'Union Nationale des Associations d'Etudiants d'Ukraine», CESUS, Прага, 3) «Вартовий» (Прага), 4) «Вістник Союзу Відродження укр. студентства в Празі», 5) «Віхоть», сатиро-гумористичний часопис, Прага, 6) «Дніпро», (Прага), 7) «Еней», сатиро-гумористичний часопис (Подєбради), 8) «Життя» (Прага), 9) «Записки Укр. Академічної Громади при У. Г. А.» (Подєбради), 10) «Каменярі», Вид. студ. кружка «Каменярі» при Інституті ім. П. Могили (Соскотун, Канада), 11) «Наша Громада» (Подєбради), 12) «На чужині» (Варшава), 13) «Національна Думка» (Прага), 14) «Новий Віхоть», сатиро-гумористичний часопис (Прага), 15) «L'Orient libre», (Прага), 16) «Подєбрадка», гумор. орг. (Подєбради), 17) «Постуг» (Львів), 18) «Промінь», (Чернівці), 19) «Сміхомет», сатиричний журнал (Данціг), 20) «Спудей», (Прага), 21) «Смолюскіп» (Львів), 22) «Стерні» (Прага), 23) «Студентський Вістник», (Прага), 24) «Студентські Вісти», (Львів), 25) «Студентський Голос», (Варшава), 26) «Українська Річля», (Варшава), 27) «Український Студент», (Прага), 28) «Чорномор», (Данціг).

нями української еміграції в загалі, — «в живому протесті проти окупації України чужинцями, в пропаганді ідеї визволення України між українцями і між чужинцями та в культурній праці по вихованню кадрів національно-свідомих фахових сил, яких так бракує Україні», — із другого боку, впливають «з самого факту перебування студентства у високих школах, де воно здобуває фахову освіту», накінець, полягають в тому що «студентство повинно працювати на своїм самоосвідомленням в питаннях перш за все соціально-політичних та над виробленням і усталенням своїх ідеологічних переконань, що після повороту до дому могло б мати провідну лінію праці». («Український Студент», 1924 р. ст. 49).

Погажне місце в студентських часописах займає також заклик до об'єднання українського студентства під гаслом «Україна понад усе».

«Для нас мусить бути Україна понад усе, а всі інші слова та діла мусять доказувати, що Богом нашим є Україна, а ми жерцями її національного престолу» («Студентський Голос», ч. 3, 1928 р., ст. 90). «Перед українським студентством стоїть величезне завдання — зберегти й передати наступному поколінню ту ідею української державности, за яку пролилося море сліз і крови. А це зможемо виконати лише тоді, коли студентство буде теорити одну велику сім'ю, серед якої буде панувати згода». («На чужині», ч. 3., 1925 р., ст. 3).

Велику роль студентської преси вбачає українське студентство в можливості інформувати за її посередництвом чужі країни про українців, про українську справу та про події на Україні. Цій справі особливо прислужився ЦЕСУС, який завдяки своєму органі «Студентський Вістник» (виходить з 1923 року), своїм «Бюлетеням» (видається на чужих мовах) та іншими інформаційними виданнями знайомить чужинців з життям українського студентства та з його прагненням до незалежної Соборної Української Держави.

Не всі з тих завдань, що поставило собі українське студентство в своїх періодичних органах, поки що здійснено, вину за це не можна покладати цілковито на студентство, бо воно є лише відбиток громадянства, так мовити його дзеркало. Отже не будемо дивуватися тому, що й серед українського студентства знаходяться окремі гуртки «сменовеховського» напрямку, які стараються поширювати свої ідеї (вірніше сказати — «чужі» ідеї) за допомогою спеціально для того утвореного періодичного органу.

Але все ж таки студентство в своїй масі безперечно є найбільш чутливий орган національних прямиць свого народу, а тому ідейне життя нашого студентства може характеризувати ідеальні постулати Українського народу.

Оскільки це ідейне життя українського студентства відбивається на сторінках студентської преси, то з спокійною совістю можна сказати, що час перебування нашого студентства поза межами України не пройшов марно для української справи, бо студентство увесь час пам'ятає про свої обов'язки щодо своєї гонимої батьківщини.

Ст. Сіропольо.

М. М. Коцюбінський.

(С п о г а д и).

Михайло Михайлович Коцюбінський був родом з Поділля, походив, як він казав, із збіднілої шляхетської родини. Оскільки пам'ятаю, батько його був невеликим урядовцем і рано помер, так, що вже з четвертої чи п'ятої класи мусів Михайло Михайлович заробляти уроками щоб допомогати сім'ї.

— Через тяжке матеріальне становище він не міг скінчити гімназії, бо треба було шукати посади. В якій установах та де служив на початку, я не пригадаю.

З повісті його «Для загального добра» можливо зробити висновок, що якийсь час працював по боротьбі з філоксерою на Бесарабії, походило чути, що на ракій-же роботі був він і в Криму. Та посада ця не задовольняла М-ла М-ча і земляки клопоталися знайти йому іншу і врешті знайшли у чернігівський губерніяльній земській управі.

— Брак повної шкільної освіти зовсім не помічався у М-лу М-чу. Він багато читав, а найголовніше був людиною витончених почуття та думання і вчитане, почуте у розмові, спостережене з життя, засвоювалося ним, не як більшістю людей, а в цілій повноті з усіма нюансами та висновками, які випливали з їх, а його розум сам снував нитку думки далі і далі...

— Дякуючи його здібностям, його швидко пізнали та відзначили у чернігівському земстві і він дістав там вищу можливість для його (без ценза та фаху) у земстві посаду — секретаря губерніяльного земства та редактора земського збірника.

— А такі матеріальне становище його і після того залишилося скрутне. В його була велика своя родина — жінка та четверо дітей, а ще з ним жили мати та дві сестри. Сестри щось заробляли, але вистачало їхнього заробітку, мабуть, тільки на себе, а удержання секретаря та редактора, хоч і було з більших у земстві, а таки для такої родини не довільне, своєї ж власності в М-ла М-ча тільки і було, що невеликий домок у Чернігові, обтяжений ще і банкозним боргом.

— А разом з тим подвійна служба секретаря та редактора забирала дуже багато праці і часу, М-ло М-ч працював до втомі і в його сливе не лишалося часу для творчости. Це пояснює, чому він писав не багато, а і стилісти міг писати тільки дякуючи виробленій ним в собі систематичності та витривалості. Весь день свій він розподілив на сталі частини між працею різного гатунку, не залишаючи нічого на спочинок та розваги, а переходячи безпосередньо од однієї праці до другої. Тільки по сьятах дозволяв він собі відірвати якусь хвилинку для товариських зносин з людьми.

— Твори свої, як він казав, складав він і обробляв їх остаточно у голові раніше, ніж братися за перо і тримав у пам'яті не тільки весь план оповідання, а навіть усі вирази та слова. Рукописи в його виходили сливе без жадних змін та виправлень і під час писання він не додавав жадних нових подій та образів і сливе нічого не переробляв. Теор-

чість відбувалася тільки під час обмірковування, а заведення на папір було сливе механічною роботою. Зате процес обмірковування вимагав великого напруження уваги та думки і для цього способу творчості особливо були потрібні більший та цілком вільний час і спокій од інших справ.

* * *

— Дарма на обмеженість своїх матеріальних засобів М-ло М-ч завжди одягався хоч не дорого та чепурно і елегантно. Убранню як манерам він віддавав багато уваги і завжди і уся його постать і все на ній виглядало якось особливо гарно. В йому це не було звичайним франтовством, а ні викликалося запобіганням більше уважного відношення в суспільстві, а походило з внутрішньої потреби самого М-ла М-ча, його загостреної жадоби краси, яка була головною особістю його. Для М-ла М-ча людська істота, як зовнішньою, так і внутрішньою своєю вдачею, її земне життя, сама земна куля з її природою були чаруюче гарними, принаймні могли ними бути і часом бувають, і відшукання та милування цією красою були його першою радістю та головною потребою. Усе не гарне в такій мірі пригнічувало його, що пізніше, коли він був тяжко слабий, здавалося, що не естетичні вияви хвороби вражали та турбували його дужче навіть од самої хвороби, її болю, наближення смерті.

— В його творах найкращі сторінки ті, де він малює образи краси, де йому щастить знайти щось гарне серед бруду людського життя і він умів відшукати та відчувати красу. Недобрі з'явища людського життя, та відносини вражали його найдужче властивими їм порушенням краси, ображали та смутили його найдужче своєю некрасою аж так, що він без більшої критики приймав поширені серед суспільства його часів проекти оздоровлення суспільного ладу, аби була надія, що на світі запанує краса.

— Він казав, що належить до партії с.-д., але власне був з його не тільки не правдивий, а навіть і зовсім не справжній с.-д. Художність його натури, розуміння людей не давали йому цілком довіряти абстрактним ідеям та й захоплювався він в найбільшій мірі не питаннями про матеріальні інтереси людей, а питаннями про людську волю, про красу і такі інші блага. Згадую, якось ми гуляли з ним в гарному чужому, в гарній місцевості саду. В його вихопилося: «Цей сад вже однаково наче мій, я узев од його вже усе, що у йому є найкращого та найважливішого—вражіння краси, і мені од його вже більше нічого не потрібно».

— Там само замилювання красою не давало розвинутися у М-лі М-чу партійному фанатизму. Сам він, мабуть, не був віруючим. Ми ніколи не говорили з ним про це, але серед інтелігенції тих часів це було звичайним, а в тій партії, до якої він зголошувався, атеїзм був ще і войовничий, пропагаторський. Та у М-лі М-чу цієї войовничості не було і сліду. Напавки, релігійні вірування та релігійні відправи, як що в них малося щось гарне, могли викликати в йому зачарування, а його криптицизм затаювався в глибині його світогляду тільки для власного вжитку, щоб не сполохати краси.

— На великий жаль під час большевицьких навал на Київ збірка листів, які я за життя одержував, в тім числі і листи М-ла М-ча, затратилася. В одному з них М-ло М-ч з захопленням описував капрійське святкування різдвяної ночі. Цей опис, хоч і не для друку виготовлений, міг би стати поруч з чудовими описами, які маємо в його творах, у йому так чарівно світилася цятяча радість капрійців, якою, знати, перенявся од них і славетний небіжчик, дарма, що був тяжко недужий і вже наближався його кінець. М-ло М-ч щиро милується на святочні прикраси Капрі та на святочні настрої капрійців. Перекажу в скороченню як відбувалося свято. По горах скрізь огні та спієи, часом злітають ракети, часом розтинаються постріли. З гір по стежках ідуть три процесії, на переді кожної красно прибрані малі хлопчик та дівчинка. На руках в неї лялька-новорожденний Христос. Усі три процесії сходяться одночасно до єдиної на острові церкви, співають дзвони, співає духовенство, співають усі капрійці, хто єдатний, великі і малі. З милою усмішкою кінчає М-ло М-ч свій опис: «так в цю ніч народилося на Капрі аж три Христа і це нікому не збавляло ні релігійного настрою, ні святочних радощів».

* * *

Вперше я познайомився з М-лом М-чом на одному з з'їздів Тула, недовзі після народження цієї організації. Його чепурна, мальовнича постать, його вигончене обличчя, очі добрі і разом насмішкуваті, його письменницька особність наче стежити вивіряючим поглядом за кожним рухом людини, з якою він розмовляє, справляли сильне вражіння та викликали зацікавлення до його. В поведженні був він надзвичайно м'який та лагідний, ніколи не дратувався, не змінював тону чи поведження і охоче розмовляв з людьми інших од його поглядів так само спокійним тоном без роздраження. Не любив він не тільки змагатися, а навіть і висловлювати свої думки. Ця риса виробилася у йому може до певної, принаймні, міри від письменницької роботи. Йому цікавіше було стежити, спостерігати, ніж переконувати свого бесідника. Та і незалежно від цього в йому не було повної одвертости. Пам'ятаю якось він засмутив мене, доводячи з повним переконанням, що «блаженна ложь во спасеніє».

* * *

Кожного сливе року ми стрівалися з М-лом М-чем на зібраннях Тула, але довго не мали нагоди ближче познайомитися. Щоб не затримувати приїзжих задого у Києві, засідання відбувалися сливе з ранку до пізної для приватних зносин та розмов, а тим паче для заведення нових знайомств, не залишалось часу. Згадую тільки одну коротку розмову з ним за тих часів. По скінченню засідання кільки нас, молодих ще тоді людей, вийшли разом. Вже зовсім стемніло. Сталося так, що в кінці нам з М-гом М-чом випадало йти тільки єдвох. Була чудова серпнева ніч, ми обидва були молоді, починаючі письменники і як звичайно

буває, обоє тоці ще марили створити щось видатне. Само собою, що ми розмовляли про письменство, про красне письменство, само собою, що при тій розмові кожен з нас потай думав і про себе, про свою роботу, а чи його твори справляють вражіння, чи мають успіх? Це зрозуміло для починаючих письменників і так часто можна в них помітити хвилювання з цього приводу, а в українських обставинах, та ще тих часів, коли українських читачів було так небагато і сливе не малося критики, не диво, що вони виявлялися гостріше. І от того вечора М-ло М-ч не витримав і обережно спитав мене про мою думку за його твори...

— Ще багато років після того наші з ним відношення не могли зроби́тися ближчими. Мешкали ми один од одного далеко. бачилися зрідка, тільки на зборах серед людського тиску. Тільки, здається, з 1906-го року познайомилися ми ближче і швидко в нас склалися дружні відносини.

— Саме тоді здоров'я М-ла М-ча похитнулася: лікарі радили перебути зиму у теплішому краї, а на те в його не вистачало коштів. Як се не було їй тяжко, дружина М-ча М-ча, Віра Устиноєна, зважилася пошукати допомоги в земляків, справдливо вважаючи, що врятувати такого видатного письменника є і їхнім інтересом і їхнім обов'язком, і приїхала для того по Києва. Випадково я мешкав тієї зими у Києві і В-і У-і порадили звернутися до мене, щоб я поклопотався за допомогу в В. Ф. Сіміренка. Нездовзі після того склалося так, що я став ніби посередником в усіх зносинах земляків з Василем Федоровичем, але в той час цього ще не було і я не вважав себе досить авторитетним в його очах, щоб не почувати неспокій за успіх прохання та ніяквості звертатися до його з грошовим проханням, хоч і не для себе. Само собою я ні хвилини не вважав можливим одмовитися од цього доручення, є і знаючи своїм обов'язком зробити все од мене залежне, щоб врятувати такого видатного письменника, та мою несмілівість Віра Устинієна зрозуміла яко вагання і навіть образилась на мене та докорила мені, але це непорозуміння зразу і з'ясувалося, а другого дня я пішов до Василя Федоровича і дістав від його чека для М-а М-ча.

— Та парма на лікування, здоров'я його все гіршало, він хорував і на легені і на серце та, здається, не було в його жадного внутрішнього органу цілком бездоганного. З того часу М-ї М-чові є же не можна було залишатися на зиму на Україні, не зовсім добре було для його і кримське підсоння і протягом кількох год він, за допомогою Василя Федоровича, виїздив на зиму до Капрі, а на літо повертався до Чернігова, де таки за ним залишали його посаду (здається в його відсутности його секретарські обов'язки виконувала Віра Устинієна).

— Одного літа навалилася на його ще одна неприємність, що зарозом зробила його матеріяльне становище ще скрутніше. На одну з його сестер впало обвинувачення за участь у якійсь нелегальній справі і їй загрожувала мабуть велика кара, бо вона вирішила краще тікати за кордон. З дому вона тим часом зійшла та десь перехоувалася, але емігрування вимагало особливих видатків, на які не було коштів та і здобути їх шляхом позики Коцюбінським було неможливо, бо єдина їхня власність — дім у Чернігові, був вже досить обтяжений банковим боргом

М-ло М-ч так непокоїся за сестру, що тоді вперше і в останнє за весь час нашого знайомства я бачив, як він не в силу був остаточно затаїти, що тратить спокій та рівновагу.

— Не знайшовши сам кредиту, він звернувся до мене, щоб я допоміг знайти йому кредит під другу заставу дому, хоч на найтяжчих умовах. Потрібно М-лу М-чу було три тисячі карбованців. Не було іншого способу, як знову звернутися до Василя Федоровича. Василь Федорович дав ці гроши само собою без яких будь відсотків і без зазначення строку виплати, але сказав таки зробити заставу «на те», пожартував він, «щоб позбавити М-ла М-ча можливості робити дальші борги та в той слісіб ніби накласти на його опіку, а то не оглянешся що і дому в його не буде».

— На Капрі М-ло М-ч познайомився з російським письменником М. Горьким, який через недугу легенів мусів там мешкати. Горький жив на Капрі у великій та дуже гарній вілі, яку власне для його та по його смаку, хвалився він, збудував власник капрієць — прихильник його творчости. Горький запрохав М-ла М-ча жити до себе. Там у невеликій, хоч дуже милій кімнаті, я і знайшов М-ла М-ча, приїхавши до Капрі. На Капрі я перебував тижнів зо три і, навідуючи слабого М-ла М-ча, познайомився із Горьким.

— Згадуючи ті часи, дивно робиться в якій мірі поступове громадянство було тоді сліпе на розрізнення напрямків політичних чи соціальних. Переїняте єдино пануючим настроєм ворожнечи проти монархії, воно кожного, хто виявляв таку ворожнечу, вважало за однопумця, легковажучи усі інші його політичні та соціальні погляди. При такому настрої усі антиурядові течії, аж до комуністично-більшовицьких, здавалися близькими і люде, які за часів революції поробилися ворогами, розстрілювали чи хотіли-би розстріляти одні одних, до революції приятелювали та здавалося йшли поруч. Цезурний тиск тих часів багато сприяв цьому засліпленню, бо багато де чого не висловлювалося остаточно, а лише натяками, які поминали часто негомінними для загалу. Та більшовики не до кінця і висловлювалися, щоб не жалювати громадянство.

— Там само непоміченим залишається топі для громадянства і аморалізм Горького, що виявляється у тому, що, малюючи найгірші чинки і лихих людей, він сам їм віддає свої симпатії.

— Тільки заґдяки такій нез'ясованності, думаю я, міг М-ло М-ч жити та приятелювати з Горьким, але всеж-таки помічалось, що жити в його було для М-ла М-ча не так вже легко та приємно.

— Дарма на свій комунізм, Горький живе, як дуже заможний буржуа. Кабінет його був величезна зала, устаєлена дубовими шафами добірного євробу. Верхні частини їх були застелені книгами, у низких висовувалися єислани єдвабом полики з рокзклаценими на їх старовинними грішми та медалями. По стінах висіла зброя старовинна та сучасна з далеких країв. Горьк: й колекціонував, а ця забаєка, бо для його, що не був фаховець, це було тільки забавкою, коштує, як відомо, дуже дорого. До столу подавано в його дуже добрі єина що найменше восьм'ярічної стиглости і він ємів це до речі підкрєслити. Взагалі

уся його обстановка була не з дешевих, так що згідно комуністичним обиходам, які він ухвалює, його першого випадало -б суворо скарлати за «пиття народньої крові».

— Та тоді здавалося, що усі його большевицькі балачки були теж тільки забавкою на кшталт колекціонування і ніхто-б не поняв віри, що він вдатний дійти до потурання та вихвалювання большевицьких злочинств.

— І от разом з М-лом М-чем і я, приходячи до його, стрігався з Горьким та заходив і до його, бував тоді в його і Бунін, що саме теж заїтав до Капрі. Розмови наші, правда, сливе не торкалися політичних та соціальних питань, ми здебільшого, то той, то инший, переказували різні свої спостереження з життя.

— Горький у своїх згадках не дуже оберегався, щоб не зачепити і своїх солартиїців. Якось, посміхуючись, він розповів, що один з них. — Відомий німецький партієць, узяв в його наче на партійні справи 75.000, але витратив їх, вганяючи по Європі за якоюсь жінкою, у яку закохався. Се не дратувало Горького ні особисто, ні принципово. Особисто він хоче жити багато, і як не має иншого способу, піде за гроші і з большевиками, але, поки має гроші, не жалує їх, з суспільного погляду марнотрацтво він не осуджує. Витрати можна і багато та не дуже оглядаючись звідки гроші, найбільший гріх їх ошаджувати, бо це утворює капітал, засоб до визискування. Такий є комуністичний погляд, не диво-ж, що комуністи, захопивши владу, зруйнували край економічно.

— Поки я був на Капрі, ми бачилися з М-лом М-чом щодня, часом і по двічі на день. Переважно він заходив до його, іноді він невідмінно хотів піти трохи походити по Капрі, хоч лікар, власне, забороняв йому це. Та не завжди можливо було умовити його зректися того, він так бажав помилуватися на краєвиди та людність острова, який він дуже уподобав.

— Оскільки згадаю, після нашої зустрічі на Капрі М-го М-ч ще тільки одну зиму повертався туди, здоров'я його де далі все гіршало і останнього року, приїхавши, як звичайно, на літо до Чернігову, він так заслаб, що мусів приїхати до Київу порадитися з лікарями.

— Відомий київський лікар І. В. Фаворський, до якого я звернувся з проханням оглянути М-ла М-ча, розповівши йому, хто буде його пацієнтом. (Це було потрібно, бо Фаворський, хоч і був сам родом українець, ніколи не цурався свого рідного і любив з приятелями погомоніти по українськи, а своєї нової літератури таки не читав і не знав), постаєвся до М-ла М-а з найбільшою уважністю та надзвичайно тепло. Він ужив усіх своїх впливів у медичних колах і допомігся, що М-ла М-ча було прийнято до університетської клініки і на особливе становище. Його покладено було самого у окремі кімнаті, його не турбували, щоб демонструвати студентам, а переїзувати його було дозволено і в непризначені для того часи. Одночасно він користувався особливо лікар-

ською уважністю. І. В. Фаворський теж не раз приїздив, щоб стежити за його здоров'ям. Та ніщо не помагало і де далі М-ло М-ч чував себе гірше. Він не жалівся, це не відповідало його вдачі; бідкання, вияв журби здавалися йому неестетичними, але він зажадав поїхати вже не на Катрі, мабуть втратив надію на поміч капрійського підсоння, а додому до Чернігога.

— На кийському вокзалі зібралося багато земляків в день гід'їзду М-ла М-ча. Сумні були прооди. М-по М-ч приїхав з кльїники блідий, схудлий, знесилений, йому через силу було-б перейти навіть з вокзальної салі до вагону. Здобули кресло, на якому переносять слабих, і тільки чоловїк земляків однесли його на йому. Де хто сплугається на прощання говорити підбадьоруючі слова, та вони гучали якось сумно та глухо. Коли потяг рушив, усім довго не хотїлося розходити ся, врешті розїшлися мочьки.

* * *

Саме Дніпро розлився як море і цвіли яблоні, коли одержано телеграму, що М-ло М-ча упокоїся. Сливе усі кийські українські громади послали своїх представникїв з вінками вїрядити у далеку дорогу першого українського художника наших часїв, того, кого Україна повинна була любити і таки любила, хоч яка вона скула на визнання та вдячність своїм робїтникам, за те що у творах своїх відбивав вїн риси її краси.

— Їхали ми пароплавом по Десні, 12 представникїв громад і ще кїлька землякїв, що хотїли в останнє поклонитися небїжчиковї.

— 12 чоловїк з 12 вінками у руках перейшли од пристанї через усе сливе місто до церкви де лежав у труні М-ло М-ч. Був ранок і ясний гарний день. По тяжкїй вїдправї, коли труну з славетним небїжчиком спустили до могили і засипали землею, зайшли ми до його хати. Тепер без його здлася вона нам такою чужою та й дійсно стала чужою. З тяжким почуттям вийшоу я до невеличкого садку коло дому, у садку ясно цвіли яблунї так само либонь як тоді, коли під їхніми кїтами виспївав небїжчик своє горе — смерть дочкї.

В. Леонтович.

Ще з приводу чехо-українських взаємин.

I.

В статї «Чехо-Український парадокс» було схарактеризовано типове й пересїчне вїдношення чеського загалу до українського питання і національного визвольного руху. Ми звернули увагу на парадоксальність цього вїдношення, що полягає в практичному українофїльствї одночасно з теоретичною байдужїстю, або навіть ворожнечею до українського самостїйництва.

Але вже в згаданїй статї було зазначено, що серед чеського громадян-

ства є одиниці чи гуртки, що відхиляються у своєму погляді на Україну від цього пересічного думання та які позитивно ставляться і до українських державно-політичних змагань.

Під цим оглядом незвичайно симптоматичний лист, адресований редакції відомого пражського тижневика «Prítomnost» (Сучасність), підписаний шифрою К. Н. під заголовком «Українці та ми». Його було надруковано в дуже цікавій рубриці: «Питання та відповіді», де дається прилюдний обмін думок між читачами та редакцією з приводу ріжних часових питань.

Для інформації треба додати, що головним редактором цього тижневика єсть один з найбільш видатних сучасних чеських публіцистів — Ф. Пероутка, бувший шеф-редактор пражського впливового щоденника «Трибуна», ширий українофіл, під редагуванням якого «Трибуна» зайняла українофільське виразне становище, головню, в часи, коли большевицька навала нищила українську самостійну республіку. На шпальтах цієї «Трибуни» перед сьома роками, з ініціативи шеф-редактора була влаштована анкета з приводу українського питання.

Тепер Ф. Пероутка став виразним прихильником і оборонцем масариківської ідеології та бенешівської політики, або, як тут кажуть, «нового режиму» у Ч.С.Р. З цією самою метою був заснований названий вище тижневик «Сучасність», що безперечно належить зараз до найкращих чеських часописів. Тим цікавіша поява вказаного одвертого листа до редакції з приводу України власне на шпальтах цього журналу. Цікавий не лише самий лист, що характеризує безсторонній погляд на українське питання справедливого чеха-демократа, в уяві якого славянофільство не рівнозначне з нескритичним русофільством, але й відповідь на нього з боку редакції, що парадоксальність у відношенні чехів до українців пояснює цілком реально — політичними причинами, мовляв, потребами політичної буденної прози.

Наводимо тут в перекладі найбільш цікаву частину цього листа і редакційну відповідь на нього.

«Не що давно, — пише автор листа «Українці та ми», — я прочитав у щоденній пресі, що до Женеві прибула українська делегація з Польщі та Румунії. (Автор має, мабуть, на думці українську делегацію на II-ій міжнародній конгрес для справ охорони національних меншостей, що під той час відбувся у Женеві . Н. В.). Як Вам добре відомо, Версальським миром від України були відірані чисто українські землі (Волинщина, Поділля) та з бувшою Сх. Галичиною були прилучені до Польщі. (Фактично це не зовсім точно, бо територіяльні зміни були зроблені не лише Версальським, але й Рижським миром та березневою ухвалою антантської ради в 1923 році, з приводу Сх. Галичини. Але по суті це не міняє справи і не має значіння для цитованого листа. Н. В.).

«Хто знає ці країни, мусить визнати, що вони переважно заселені українським елементом. За весь час існування Чехословацької Республіки, як самостійної держави, з чеського табору не було чути ані одного голосу проти насильства, заподіяного Версальським мировим трактатом, а тепер доконуваного польським урядом (розв'язання української громади, переслідування національних проводирів і т. и.) на цьому люді. Хай буде Вам відомо ще з часів австрійського парламенту, що українці завжди симпатизували з прямуваннями чехів. Згадую, що коли за часів Австрії на волинському фронті доводилося мандрувати по селах та містах — під час офензиви чи відступу — не було хіба одної хати, де-б не жила українська родина, яка нас зювніврів, головню, чехів, завжди мило прийняла, і ге раз бабуня ділила з нами останню бараболею. І так це бувало й на Поділля. У своєму загоні я мав майже виключно українців (русинів): були це дійсно добрі люди. Українські старшини були завжди найкращими нашими товаришами: щирі, вони шанували свій поневолений нарід та свої пісні, бажали кожному

народу самоозначення; наші відношення з ними були, як найкращі. Так воно було і в російському полоні. Вони ніколи не цуралися чехів, а навпаки, жили з ними в найкращому приятельстві та згоді. Це може Вам підтвердити кожен жовнір, що був на війні.

«Так воно було. Які-ж добрі почуття маємо ми до них та як поводитися ми супроти українців?» Самі для себе ми домогалися на міжнародному форумі самоозначення, але для народу, щиро слав'янського, ніхто у нас, — навіть міністр закордонних справ, — не рухнув ані пальцем! Чому ми широко не визнаємо, що мировий трактат був насильством над українцями? Чи ми вже так залежні від «союзників»? Як що це так, то зле стоїть справа з традиціями Гуса і Гавлічка»...

На цьому місці можна перервати цитування цього цікавого листа бо дальша його частина присвячена вже критиці слов'янської політики чехів взагалі, закидуючи їй, що вона тепер мало реагує на різні протислов'янські насильства за післявоєнної доби, не протестує, напр., проти пересідання словінських меншостей у фашистській Італії, то-що.

Між иншим автор наївно впадає в політичне захоплення з приводу того, як совіська Росія ідеально, мовляв, зрозуміла гасло самоозначення народів, признавши за членами своєї Унії це право й найдалі ідущому поширенню, бо аж до відокремлення їх включно. Редактор «Pritomnosti» дотепно відповів йому на це в кінці своєї репліки. Немає отже потреби на цей совітофільський ентузіазм з нашого боку реагувати.

Зацитуємо, однак, кінець цього листа, що знову торкається української справи. Автор каже:

«Чого ці українці досягли у Женеві, я й досі не знаю. Мабуть, нічого. Як що Союз Народів не може поладити навіть такого легкого питання, то краще зробіть, коли проголосить свій упадок.

«Що Ви, пане редакторе, скажете на це?»

* * *

Ось, як відповідає на це редактор «Сучасности»:

«Що я скажу на це? Певно, те, що це тяжка справа і шкодуємо, що не можемо Вам сказати нічого, що-б Вас більше потішило. Українці — дійсно народ, самоозначення якого було на мировій конференції кинено на поталу инших інтересів. Він не може навіть мати надії, що в недалекій майбутності буде для нього щось зроблено. Всі, хто може рішати про європейську політику раді, що новий лад держитися купи, і нікому з них не прийде до голови розпочати у Східній Європі перебудову всього від основ та пересувати кордони лише для того, що-б засада самоозначення народів Вільсона була переведена «на 5». Згідно праву, не мало-б так бути, але воно так. Не можна примусити людей, що бачуть, як тяжко утримати сьогоднішній лад, щоб вони почали його знова розвалювати. Ваш погляд — класичний зразок становища, морально зовсім вірного, але політично неможливого. Наша закордонна політика має завданням дбати про наше власне добро і не може обтяжати себе завданнями, що цілком перевищують її сили. Ми можемо лише знати, де є право, і можемо це навіть висловити, але більше зробити не в нашій силі. Безперечно, це був-би дуже гарний образ, коли-б наш закордонний міністр подорожував по Європі, як лицарський оборонець поневолених, але обов'язком закордонної політики єсть запевнити нам мирний та безпечний стосунок до сусідів. Наш час обов'язує, що-б кожний робив порядок у своїй країні, на якісь героїчні завдання — не маємо сил».

«Редактор цього часопису сам перед шістьма роками розпочав був компанію (в «Трибуні») на користь українців, але побачив, що у нас — це про повідує до глухих вух. Вуха міністра закордонних справ конче мусіли бути глухі; його політика не може керуватися нічим иншим, як реальними інтересами нашої держави. Але були глухі й инші вуха, що не були офіційними і не

м у с і л н о т ж е б у т и г л у х и м и. З цього приводу була довга полеміка з «Чеським Словом», яке знаходилося цілком в полоні великоросійського погляду приблизно так, як перед 50-ю роками у нас багато де-хто з рації росіян не бачив навіть поляків».

«У тому взагалі й полягає суть цілої цієї справи, що у нас з причини великоросіян майже не бачать українців, хоч їх багато де в чому можна вважати за націю, яка нам ближча за москалів».

«Правдою лишається на жаль те, що ми для українців нічого істотного не можемо зробити. Лише почуттям не можна керуватись у закордонній політиці, яка єсть та лишиться грою інтересів».

«За свій план, що-б ми покинули захід, де зосереджений увесь вплив та вся сила, і краще робили -б якусь політику з українцями, що державно ще не існують і не можуть бути нам жадною підтримкою, Ви заслугуєте, вибачте, двійки із закордонної політики. Це можна писати, але не можна робити».

«Коли б Ви самі були на офіційній посаді і мали нагоду добре і з близька пізнати всі звязки та навчилися відріжнювати те, що можливе, від того, що не можливе, без сумніву, — Ваш моральний радикалізм покинув би Вас досить швидко».

«Ще одна увага: Ви пишете, що совітська Росія дала своїм народам право на самоозначення аж до повного відокремлення. Ми не хотіли б, що-б Ви були українцем чи грузином у совітській Росії і поспробували б відокремитися. Ще не так давно, совітській суд своїм відомим способом повчав в Грузії велике число людей, як слід обережно тямити «до кінця сформульоване право на самоозначення аж до повного відокремлення».

Нас цікавили ці дві чеські заяви з приводу українського питання зовсім не в площі їх реально-політичного значіння. Явна річ, що політично рацію має редактор «Сучасности», а не автор прилюдного листа до нього, тут наведемо сго. Річ зрозуміла, що міністр закордонних справ тої чи іншої держави, а отже й чехословацький передовсім, мусить дбати про потреби свого народу, і не може тому брати на себе завдання **а б с о л ю т н о** справедливої політики, що неможлива при сучасному стані міжнародних відносин.

Нас цікавив тут лише факт, що серед чеського загалу єсть одиниці й громадські течії, для яких існування українського народу та його визвольного національного руху є політичною аксіомою, що не вимагає доказів. Саме для ілюстрації цього факту, ми й вважали відповідним оголосити вищенаведений одвертий лист чеського українофіла та цікаву редакційну відповідь на нього.

Н. В.

† Степан Радіч.

Чого можна було останніми днями сподіватися, сталося. 8 серпня помер відомий хорватський національний діяч і політик Ст. Радіч, як дальша чергова жертва кривавих подій, що місяць тому скоїлися у білградській «скупщині», себ то в югослов'янським парламенті.

Ця божевільна стрілянина чорногорського фанатика у представників хорватського автономізму яскраво знову виявила перед цілим світом, що молода південно словянська держава не стоїть ще на кріпких підвалинах, що вона хронічно слабує з середини.

Ця хвороба — це звичайна бюрократична пошість, що немов іржа роз'їдає чимало старих, але, на жаль, і нових держав. Називається вона — **централізм** і фактично виявляється у прямуванні тої чи іншої держави до повної внутрішньої уніфікації, до цілковитого знищення якої будь етнографічної, національної, краєвої або навіть, зрештою, й регіональної своєрідності та відрубності тої чи іншої її провінції.

Ця політика скрізь та завжди доводила до катастрофи. Вона немає жадної рації в наші часи пишного розвіту політичного індивідуалізму та національного і расового ренесансу. Але вона є просто фатальною у такій державі, як Югославія, що повстала шляхом механічного синтезу з кількох країн, історично, культурно, економічно та адміністративно, а в решті й національно дуже різноманітних. Ніде, як тут, мусіла б бути доцільна і розумна політика регіонального децентралізму, що зрештою передбачалось у відомій **Корфській** резолюції з 1917 р., яка кожній з трьох національних частин сьогодняшньої С.Х.С.—гарантувала повну внутрішню автономію, що до певної міри навіть було зафіксовано конституцією цієї держави.

На жаль білградський великосербський централізм на протязі десяти років своїми уніфікаційними заходами зробив все, щоб викликати внутрішнє напруження й національні тертя в Югославії. Зокрема, щоб викопати велику прірву між Загребом та столицею Югослов'янської держави. Цей конфлікт трагічно закінчив сястрілами у «скупщині», жертвою яких впав також С. Радіч, — що не був ворогом сербського народу, але безоглядно поборював великосербський державний централізм.

Політично покійний «ніколи не був» діячем якоїсь одної принципіальної лінії, а тим менше — якоїсь сталої тактики. Навпаки — Радіч — людина стихійного темпераменту, був майже класичним політиком метаморфоз. Але одне, що у нього було певне й непохитне, це любов до власного народу та краю, себ то Хорватії. Тому, річ зрозуміла, він жадним чином не міг визнати ту великодержавну і централістичну політику, яку у новозаснованій югослов'янській державі провадив Білград, з наявною тенденцією деградувати політичну роль Хорватії й Загребу у С.Х.С.

Не можна признати, щоб тактика покійного хорватського діяча завжди була доцільною чи морально-політично бездоганною. Наприклад, його кокетування перед чотирма роками з Москвою та комуністичним селянським інтернаціоналом скорше пошкодили загально хорватській справі, ніж їй допомогли. Так само його еволюція від непримиримого республіканізму до візиту у королівським конаку та до міністрування в білградським кабінеті красномовно свідчать про його нахил до політичного метаморфізму. Не зважаючи однак на це, Ст. Радіч був безперечно найпопулярнішим хорватським політичним і національним діячем. За ним ішли маси хорватського народу, а передовсім — селянські, лідером яких він був від 1904 року, коли заклав хорватську хліборобську партію. З Радічем сходить зі сцени одна з наймаркантніших, а zarazом, й найцікавіших постатей хорватського народу. Білградська «скупщина» втратила в ньому одного з найбільше войовничих політиків — майстра парламентарної опозиції й розбивача урядів.

Напружена ситуація в С.Х.С. — викликана кривавими недавніми подіями, — смертю Радіча ще більше загострилася й не знати зараз, як вона зможе виявитися у найближчих часах. Відомо, що відразу після того Хорвати слали в рішучу опозицію до Білграду, домагаючись основної ревізії югослав'янської конституції в напрямі зафіксування в ній децентралістичних та автономічних засад в дусі вищезгаданої корфської резолюції. Прихильники Радіча з другим лідером його партії (*nota bene* з походження Серба) — С. П р и б і ч е в и ч е м проголосили бойкот скупщини та склали у Загребі свій хорватський сойм. Сам Радіч підчас своєї останньої хвороби в наслідок білградського замаху — в розмові з кореспондентом Times-у — зазначив, що його партія буде домогатися для Хорватії *home rule*-а на зразок вільної ірландської держави по її відношенню до Англії. Югославія опинилась на

порозі невідомого майбутнього. Трудно бути пророком й передбачати зараз конкретно дальший політичний розвиток у С.Х.С.

Рівночасно останні події в С.Х.С. мають ще ширше значіння, як пересторога для всіх тих народів, що прямують чи досягли свого національного об'єднання після довгих століть роз'єднання. Югославія яскраво показала, як тяжко в дійсності реалізується соборність, як не слід це гасло розуміти виключно механічно, себ то з погляду лише квадратних кілометрів та мільйонів населення. Майже всі нові держави — Польща, Румунія, Чехословаччина і т. и., мають свої більші чи менші болячки на ґрунті тяжкого здійснювання національної соборности. Були і будуть вони і на Україні. В Югославії майже лябораторно можна студіювати паталогію соборництва трактованого однобоко і вузькодержавно. Трагічна смерть С. Радіча це знову й маркантно виявила. і над нею слід було би застановитися громадським діячам і політикам всіх народів, доля яких нагадує складне й тяжке положіння С.Х.С.

Б — ий.

З міжнароднього життя.

Віденські маніфестації. Єгипетський переворот.

У Відні відбулися так звані Шубертовські свята, організовані з приводу століття з дня смерті великого німецького композитора. 200.000 німецьких співаків з'їхалось до австрійської столиці вшанувати музикального генія. Музикальні вививи були колосальні, бо на естрадах, збудованих у грандіозному мійському парку Пратері, співало одночасно 45.000 співаків, а слухали їх також 130.000 людей. Та на музикальних урочистостях прочає до Відня не обмежилися, і маніфестації перейшли в площину політичну. Німецькі співаки з'їхались до Відня не лише з Германії, а з усіх держав, що до їх складу належить частина німецького населення. Приїхали делегати із Швейцарії, Угорщини, Чехословаччини, Італії, Польщі, з Мемеля, з окупованих провінцій, то-що. І грандіозний похід, що їм закінчилися свята, перетворився сам собою в маніфестацію пангерманського об'єднання. Формулу цього дав у банкетовій промові не хто інший, як президент германського рейхстагу Лебе, соціаліст і відомий прихильник німецької соборности. Він сказав:

«Шубертовські дні стали самою грандіозною в світі демонстрацією германського змагання до об'єднання. Ми, німці, — єдиний нарід і єдина нація, а тому ми утворимо з усіх німців і єдину державу. Я часто приїздив до Відня, як неофіційній посол, щоби інформувати вас про те, що думає германський народ про об'єднання. Тепер у таких послах немає потреби. Сотні тисяч живих послів принесли сюди звістки про народну волю. Народ висловився за об'єднання. Хто зможе мати таку силу, аби на протязі довшого часу перешкаджати 70-мільоновому народові зробити те, на що має право кожний інший народ? Нікому не пощастило перешкодити об'єднанню італійському чи слов'янських народів, — так само ніхто не зможе спротивитись волі германського народу до об'єднання. Панове Бенеш та Маринкович (чехословацький та югослов'янський міністри), одмовляючи німцям в цьому праві, підривають ті принципи, на яких збудовані їх власні держави».

Тому, що Лебе голова німецького парламенту, а його товариші по партії стоять на чолі німецького уряду, промова його звернула на себе пильну увагу європейської політичної опінії. Справа, звичайно, не йде зараз про погн германську соборність, хоч ця ідея й лежала в основі ві-

денських маніфестацій. Ходить зараз при приєднання Австрії до федеративної Германської республіки. Берлін та Відень давно вже змагаються до того. Версальський договір категорично їм це заборонив. Мала Антанта проголосила, що це для неї casus belli, а за нею стоїть де-хто з великих держав. А в тім німіц неперестанно й ретельно готуються до того, переводячи, як про це вказувалося свого часу нацьому містні, фактичну уніфікацію законодавства кариного, цивільного, митного, залізничного, то-що. Шубертовські свята лише один із етапів цього підготовання. Як здається, йде підготовка й зовнішня, порядку дипломатичного. Як повідомляє німецька преса, робота ця ведеться зараз, поминаючи Англію, головним чином в Італії. Для того, аби приєднати на свій бік цю державу, яка так заінтересована в справах середньої Європи, віденський та германський уряди відмовились од якого будь піклування про німецьку меншість в Італії, а на пропозицію Малої Антанти про вужче економічне наближення, австрійський канцлер відповів рішучим: non possumus. Годі з цього робити поки що рішучі висновки. Справа зміни середневропейських державних кордонів ще не стоїть на орядку денному міжнародної політики. Але, справедливо зауважує з цього приводу «Le Temps», що відмовлення Австрії од економічного наближення до Малої Антанти та замирення із Італією за посередництвом Германії варті того, щоби над цими фактами з роздумом спинились усі ті, що пильно слідкують за еволюцією середневропейської політики.

* * *

З кінця липня Єгипет на певний час перестав бути парламентарною державою. Король Фуад, виконуючи пропозицію кабінету міністрів з Могамедом Маємутом на чолі, видав декрет, згідно з яким парламент розпущено на три роки, анульовано статті конституції про волю друків та зборів і т. и. Од очасно влада проголосила, що парламент не знищено, а лише припинено і коли влада через певний час пересвідчиться в тому, що народ зможе вільно і по доброму виявляти свою волю, будуть призначені нові вибори та відновлена парламентарна форма урядування. Зробила заяву єгипетська влада також і про те, що вона була примушена до такого вчинку, не з яких будь зовнішніх причин, а що цього вимагали внутрішні міжпартійні тертя та неможливість скласти який будь парламентарний уряд, що відповідав би інтересам Єгипта

Аналогічну заяву зробив і англійський міністр закордонних справ, відповідаючи на відповідне запитання опозиції. Європейська політична преса не запідозрює щирости слів сера Остена Чемберлена, бо для того він не дає приводу, а в тім безперечно, що до єгипетського перевороту спричинились ті непереносні англо-єгипетські тертя, якими характеризували взаємовідносини цих країн за останні роки.

До того часу, як Єгипет достався до рук Англії, ця країна довгі століття була турецьким пашаликом, позбавленим якоїсь ширшої майбутности. Офіційно Єгипет зостався в складі трецької держави аж до часів великої війни. Лише коли Туреччина вступила до війни, Англія одірвала від неї Єгипет, поставивши його вже офіційно під свій протекторат. Але нацьому справа не скінчилась. Декларацією 1922 року англійці без якого будь примусу відмовились од протекторату і проголосили Єгипет незалежною державою. Це той рідкий випадок, коли одна країна дістає од другої самостійність, як подарунок. Бо-ж, хоч в Єгипті і розвинувся на той час значний національний рух, але сил цілого Єгипту не вистарчило б ні при яких умовах на те, щоби стати незалежною державою проти волі Британської держави. Цього часу й зачалися неперервні англо-єгипетські тертя, що довели країну до диктаторської влади. Діставши тверду базу в проголошеній самостійності, посилвшись, дякуючи парламентарному режиму, єгипетські

націоналісти, виступили з вимогами абсолютного одмежування од Англії, вбачаючи невигоди для Єгипта від того, що англійська влада, згідно своїй декларації, заховала за собою на єгипетській території, певні права, необхідні, як гарантія вільного користування Суецьким каналом. Цей канал — єдина пряма і найкоротша дорога з Англії до Індії та інших східних колоній і цим властиво сказано все. Ні один англійський уряд ніколи не погодиться на те, щоб в той чи інший спосіб ця дорога могла опинитися в чужих, не англійських, руках. У цьому наочно пересвідчилися єгипетські націоналісти, входячи в пересправи та утворюючи конфлікти за часів робітничого і консервативного англійських кабінетів. І Мак-Дональд і Бальдвін однаково були неуступні що до цього питання, однаково для підсилення своїх аргументів посилали до Єгипту морські та суходольні війська. Король Фуад марно шукав серед єгипетських партій підтримки своїм компромісним тенденціям, марно розпускав парламент за парламентом, міняв мінітра за міністром, — націоналістична партія Вафд мала кожного разу на виборах колосальний успіх і її представники нищили можливість якогобуль порозуміння з Англією. Вихід король знайшов у тому параграфі єгипетської конституції, що давав йому право розпускати парламент та дккладати без означеного терміну парламентські засідання. Відсутність парламенту дає йому на довший час вільну руку.

Єгипетські націоналісти поки що не здають своїх позицій. У різних містах вони організували забастовки, протиурядові маніфестації, розвинули по всій країні гарячу агітацію і нарешті в самому Каїрі скликали членів парламенту на таємному засіданні. Засідання відбули обидві палати парламенту: і сенат і нижча палата. Нелегальний парламент прийняв постанови: 1) Проголосити сучасний уряд незаконним і тим звільнити єгипетський народ од послуху його наказам; 2) Признати недійсним всі договори, які склав чи складе сучасний уряд. Після того парламент «розпустив» себе до листопаду, а його члени урочисто присягнули берегти конституцію та боронити її всіма своїми силами аж до смерти.

Не знати, як на довго, але сила тепер на боці корол Фуада. Єгипетські націоналісти наподобили соїм таємним засіданням першу російську думу, що після розпуску зібралася нелегально у Виборзі, прийнявши там певні постанови. Аналогія ця не втішна для єгипетських націоналістів, хоч мало доброго віщує вона у майбутності й королю Фуадові. Єдиний, хто вже виграв од цієї справи, це англійський уряд, хоч заняв він у ній нейтральну позицію. Найкраще становище Британії до єгипетського перевороту схарактеризоваго в лондонському Times'і:

«Доки — пише газета, з цього приводу, — нова єгипетська влада чи якась інша влада, що заступить її місце, буде шанувати англійські інтереси, означені в англійській декларації 1922 року, доти не може бути й мови про яке будь втручання до справ внутрішньої єгипетської політики. Переворот безперечно був несподіванкою для офіційних кол Великої Британії, але не може бути причиною, аби вони сторонились тої чи іншої влади в Єгипті. Що ж до питання, чи порушив новий режим єгипетську конституцію, чи ні, — то це не наша справа, — це діло єгипетських правників.

Observer.

Народня освіта на Україні.

Не що давно відбувся у Харькові Всеукраїнський з'їзд спілки робітників освіти й з промов виголошених на ньому, можемо зробити собі уявлення про той стан, в якому знаходиться народня освіта на Україні.

Статистика хоч і показує збільшення числа учнів по школах, але за браком шкільних приміщень і відповідних учительських сил наука не може провадитись нормально й народня школа не дає бажаних наслідків навчан-

ня. Помило того все ж таки коло третини всіх дітей віком 8-11 років лишається на Україні поза школою й зріст числа шкіл, як побачимо, далеко не йде потрібним темпом.

Головною з причин такого явища, без сумніву, являється брак коштів у совітської влади. До того треба додати, що совітська влада на потреби народньої освіти на Україні відпускає порівнюючи менше, ніж в інших «республіках» «Союзу». Так, наприклад, в Білорусії в місцевому бюджеті частка на народню освіту становить 34,6 відс., в Московщині — 25,6 відс., на Україні — 25,3 відс.

Згідно з докладом, який зробив Скрипник, планом намічено провести загальне вивчення і ліквідувати взагалі неписьменність до 1932 р. Але тут ще Скрипник додав, що переведення підприємчої акції в зазначеному терміні уже тепер перебуває під загрозою. Оказується, що як припустити розвиток шкільної сітки на Україні в темпі, яким ця справа посувається тепер, то загальне навчання, як рівно ж ліквідація неписьменности, можуть бути досягнені не раніше 1939 року. І то за умов, що сітка ліквідаційних пунктів неграмотности не зменшиться, коли кадри неписьменних не будуть збільшуватися через рецидив неписьменности і коли не рахувати дітей перерістків, що залишаються неписьменними після шкільного віку. За теперішнього стану роботи де-які округи зможуть ліквідувати у себе неписьменність через 15-20 а то й 30 і більше років.

Що ж бачимо на ділі? Пеширення шкільних комплектів в огромній мірі відстає від планових передбачень. Цього року передбачалося відкрити за планом 5.819 комплектів, фактично ж відкрито лише 3.995.

Бачимо, що темп розвитку шкільної сітки не тільки не залишається однаковим (не говоримо про його зріст), а зменшується: кошти на шкільництво, очевидно, відпускаються уже менше. І дійсно, на пленумі харківського окружного партійного комітету при обговоренні питання народньої освіти — завідуючий окружною інспектурою комісаріату народньої освіти Стрельбицький зазначив, що «становище у нас таке, що на шкільне будівництво ми не можемо витратити навіть стільки, скільки витрачено минулого року», при чому надії покладає тов. Стрельбицький тільки на фонд самоподаткування. («Комуніст», ч. 178, 2-VIII).

До того з окремих міськ надходять самі тривожні відомості. Наприклад, в Дніпропетровському («Комуніст» ч. 179, 3-VIII) охоплено школами по ліквідації неписьменности 15 тисяч чоловік, тоді, як по року прибуває 20.000 чоловік неписьменних підлітків. В цьому році виконано тільки 55 відс. наміченої по ліквідації неписьменности програми. Через матеріальну неспроможність ліквідувалося Т-во «Геть неписьменність».

Ми не знаємо, які форми прибере ця справа далі, але уже на підставі тільки цих відомостей, можемо сказати, що термін ліквідації неписьменности на Україні й заведення загальної освіти віддалився значно від тих «через 30 і більш років» й невідомим стає взагалі, чи большевикам ще прийдеться кінчати цю справу на Україні.

Також проблема створення учительських кадрів являється, після браку коштів, тою перешкодою, яка тільки зі значним протягом часу може бути усунена. Це питання учительських кадрів стоїть зараз на Україні у всій своїй глибині у відношенні до всіх навчальних закладів. Що торкається народніх шкіл, то цього року вже не вистарчає 2000 учителів; при теперішньому темпі розвитку шкільної сітки в 1930 році буде бракувати народніх учителів 7000.

На підставі даких зазначеного Всеукраїнського з'їзду робітників освіти, цікаво дуже також прослідкувати процентове відношення числа учнів різних національностей, що вчать ся по народніх школах на Україні до кількості населення даніх національностей:

Час обсліду.

Людність за національністю Всесоюзний перепис 17-IX 1926 р.	Українці	Москалі	Жиди	Поляки	Німці
.....	80,1%	9,2%	5,4%	1,6%	1,4%
Учні за мовою навчання. Всесоюзний перепис 15-XII 1927 р.	75,8%	10,6%	2,9%	0,9%	1,4%

Як бачимо, процент учнів в школах з українською викладовою мовою (75,8%) значно відстає від проценту українського населення на Україні (80,1%), тоді, як шкiл з московською викладовою мовою є дуже багато в порівнянні знову ж до кількості московської людности на Україні.

Це нам показує в якій недостатній мірі провадиться большевиками українізація народнього шкільництва на Україні.

Де-які округи особливо разять тим московським засиллям, яке панує в народніх школах України за совітської влади. Так наприклад:

О к р у г и :	Українців		Москалів	
	людности %	учнів %	людности %	учнів %
Глухівська	74,5	45,0	23,7	45,5
Маріупольська	54,9	38,9	18,5	40,7
Артемівська	72,7	46,9	20,0	18,0
Луганська	51,8	20,4	42,9	45,5
Сталінська	53,4	35,5	34,3	38,9

Маючи малий відсоток москалів серед усієї людности майже у всіх цих округах число учнів у школах з московською викладовою мовою значно перевищає число учнів у школах з викладовою мовою українською.

В цих округах великий відсоток припадає на мішані україно-російські школи, тим і пояснюється, наприклад, зниження відсотку числа учнів у школах з московською мовою на Артемівщині.

Особливо б'є до очей русифікаторська тенденція совітської влади в деяких українських містах, а саме:

М і с т а :	У к р а ї н ц і в		М о с к а л і в	
	% людности	% учнів	% людности	% учнів
Дніпропетровське	36,0	11,5	31,5	22,2
Сталіно	26,1	1,0	56,2	78,3
Конотоп	67,5	39,7	13,8	23,4
Маріупіль	32,9	5,2	44,5	49,4
Чернігів	57,0	37,8	10,4	28,1
Миколаїв	29,9	15,2	44,5	49,4

Зниження відсотку учнів у школах з московською викладовою мовою у Дніпропетровську пояснюється також великою кількістю мішаних україно-московських шкiл. В Сталіному ж, наприклад, до українізації шкільництва, як бачимо, майже зовсім ще й не приступали, бо там менш 1% учнів у школах з українською викладовою мовою, тоді як у школах з московською викладовою мовою є учнів 78%.

Ці приведені приклади ясно розкривають усю лицемірну русифікаторську політику совітської влади й ще більше нас можуть підтвердити в тій думці, що тільки своя, національна українська влада може забезпечити українцям усі їх права на своїй землі.

3 преси.

Большевицький уряд, як відомо, знаходиться в стані хроничного безгрошевья. Особливо тяжко йому цього року через недорід і недобор хліба: закордон продано лише 27 міл. пудів. Європа і Америка перестали позичати, кредиту нема і немає чим підтримувати всесвітню революцію, яка мала ось-ось вибухнути, але за браком субсидій відкладається на необмежений термін. Одно слово — треба грошей, — хоч дпач, а здобудь. Думал и-думали, де його здобути, і надумал и випустити нову «індустріяльну» внутрішню позичку на 500 міл рублів. Просто кажучи, звернулися до кешені своїх робітників та селян. Зараз йде страшенна агітація за позичку і, як звичайно, голоєи робітників і селян задурюють всякими лозунгами, всім, чим хочете, тільки не простою, одвертою правдою. Наприклад у відозві ВЦВК- ту читаємо:

«... ми не можемо і не повинні базувати наше соціялістичне будівництво на чужоземному капіталі, як це робить буржуазія і як це робив колишній царський уряд, то ми маємо шукати коштів в середині нашої країни, закликаючи до цього широке співробітництво, ініціативу й активність робітничо-селянських мас.

Одним із засобів зміцнення державних коштів є призбирання і використання вільних коштів людности через внутрішні державні позики.»

(«Комуніст», 5-VIII, ч. 181).

Ще далі:

«Другу позикку індустріялізації уряд СРСР випускає з ініціативи робітників, що на шахтинському контр-революційну змову і на нові контр-революційні інтервенційні заміри чужоземних капіталістичних держав вирішили відповісти одностайною підтримкою своєї радянської влади і здобутків свого великого Жовтня».

Отже вже ніби-то самі робітники в и р і ш и л и випустити позичку...

Позичка, розуміється, добровільна, не примусова. «Жадних примусових заходів» не буде вжито. Тим часом під відозвою до членів профспілок ВЦРЮС, надрукованою в тому ж числі «Комуніста» стоять такі лозунги:

Кожен член профспілки повинен придбати облігації позики.

Кожен член профспілки повинен активно її розповсюджувати.

Кожен член прфспілки повинен сприяти прискоренню індустріялізації та зміцненню обороноспроможности нашої країни.»

«Поєинен» — на большевицькій мові означає більш, ніж «мусить». Контроль буде суворий з визішуванням на чорних дошках прізвищ тих, хто не взяв позички, з єкиненням з союзу і т. д. Отже слово: «ми не примушуємо, а ти мусиш позичити гроші, бо инакше полетиш з заводу». Отака то «добровільна, не примусова позичка».

* *

В тому ж числі «Комуніста» передовиця про загрозу війни, яку, ніби-то, підготовляють Англія та Польща проти ССРСР і з окрема проти УССР, знаходимо таку оцінку української еміграції:

«Українській еміграції зараз копійка ціна самій по собі, але керована англійським імперіялізмом і польським мілітаризмом вона набуває характеру певного антирадянського чинника».

Коли б еміграція оцінювалася «сама по собі» в копійку, то чому ви що дня про неї згадуєте та ще й лякаєте нею «малих діток своїх»?

* *

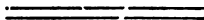
Нам вже набридло реєструвати сотні й тисячі щоденних знаходок і винаходів большевицьких «копачів» і «геніяльних винахідників». Чого-чого тільки не знайдеш на території України. Але нищенаведена кореспонденція з Могиліва-Подільського, певне, побила рекорд усіх винаходів. Читаємо:

«МОГИЛІВ—ПОДІЛЬСЬКИЙ. До с. Цекинівки, Ямпільського району з Азербейджану повернувся місцевий селянин Слободянюк, який почав культивувати в своєму господарстві культури турецького горіха, какао та кави. Завдяки сприятливим кліматичним і ґрунтовим умовам Наддністрянщини ці культури дають гарний врожай. За прикладом Слободянюка на селі шириться культивування цих культур. На думку видатних садоводів Південна частина округи, особливо долина річки Дністра може продукувати какао, турецький горіх і каву. »

(«Комуніст». 3-VIII, ч. 179).

Розумієте? Какао і кави, посажені в Ямпільському повіті, — «дали гарний врожай». Перший випадок в ц і л і й Е в р о п і. Після цього лишається ще завести плантації хлібного дерева, яке буде родити готові запашні паг'яниці... Навіщо тоді організовувати «хлібні фабрики», турбуватися про «контрактацію зерна», то що, коли можна садити рослини, що вродять паг'яниці...

Чи дійсно на Україні родить какао, трудно повірити, а от що там початки народжуватися такі «дурні», як отой кореспондент з Могиліва, це всім ясно. А може й він — чужоземна рослина?

Хроніка.

3 Великої України.

— Кандидати до «Всесоюдної» Академії Наук від Одеси. На загальних зборах вчених в Одесі кандидатами в дійсні члени до «Всесоюдної» Академії Наук обрано професорів Суслова, Орлова, Томсона і президента одеської громади природознавців Сунчильова. («Изв.» — 175. — 29-VIII).

— Реставрація деяких фресок Софійського Собору почалася під керівництвом лєнінградського професора Кіпніка. («Прол. Пр.» ч. 178. 2-VIII).

— Невідомі твори Лисенка. Шевченківський Інститут відшукав у Празі 18 невідомих досі творів Лисенка. Твори ці з'являються незабаром в музичній пресі. («Прол. Пр.» — 177 — 1-VIII).

— Театр ім. Ів. Франка через місяць почне в Києві новий сезон. До репертуару внесено такі п'єси: «Княжна Вікторія» — Мамонтова, «Шахтинські події» Дніпровського, «Рейки гудуть» — Кршона, «Пригоди бравого вояки Швейки», за Гашеком, «Над» — нова річ Вишниченка, «Змова почуття», — Олеші, «Блокада» — В. Іванова, одна п'єса з жидівського побуту й одна класична. («Ком.» — 177. — I-VIII).

— «Думка» — за кордон. В Парижі з концертним бюро «Сербасон» представник державної капели України «Думка» склав контракт на гостролі «Дум-

ки» протягом двох місяців з можливістю продовжити контракт ще на 2-3 місяця. «Сербасон» пропонує також організувати концерти «Думки» в Іспанії та Італії, звідки одержано відповідні запрошення. Перші концерти передбачаються в першій половині листопада. «Думка» зобов'язується дати 4 концертних програми. Бюро «Сербасон» вже розпочало рекламу концертів «Думки». Виїде «Думка» в складі 60 чоловік, концертмайстера і диригента.

До від'їзду за кордон капела під орудою Нестора Городовенка дасть низку концертів на Україні в жовтні місяці. («Комуніст», — 177 — I-VIII).

— Цінна фільмова знахідка. В Києві знайдено дуже цінний фільм з часів Директорії, в якому, між іншим є сцена, коли Київське духовенство зустрічає бл. п. С. В. Петлюру. Цей матеріал увійде до хронікального фільму «Сторінка доби». («Прол. Пр.» — 173. — 27-VIII).

— Цінна археологічна знахідка. Розкопани в селі Усатово Одеського повіту дали дуже цінні наслідки. Тут знайшли сліди доісторичної людини — часів палеометалевої ери, себ-то за часів переходу від кам'яного знаряддя до металевого, що стосується часу за 200 років до нашої ери. Розкопани ці на 1400 років старші від розкопин в Ольвії. Тут жили не мешканці римських колоній, а первісні люде. Знайдено в Усатові городище в кільку десятин і цвинтар — некрополь. На одній з вулиць села розкопано невисоку могилу, а в ній знайдено найцікавіші зраз-

ки посуду, які доводять, що тут був величезний цвинтар. (Прол. Пр.» — 176 — 31-VIII).

— Всеукраїнська спартакіада в Харькові. 26 липня у Харькові розпочалася Всеукраїнська спартакіада. Відбувся футбольний матч Артемівське-Миколаїв, що скінчився несподівано перемогою Артемівська з розрахунком 2-1.

Розпочалися також змагання з лаун-тенісу. У змаганнях приймають участь майже всі міста України. На велосипедні змагання на перицість України змагалося 35 чоловік, головним чином з Харькова, Дніпропетровського, Одеси, Винниці то що. (Прол. Пр.» — 173. — 27-VII).

— Конкурс на виготовлення ювілейної марки Коцюбинського. При центральній комісії увічнення пам'яті М. Коцюбинського утворено спеціальне конкурсне журі для переведення конкурсу на виготовлення ювілейної марки письменника. Журі складено з представників місцевих, літературних і громадських організацій. («Комун». — 177—1-VIII).

— Світська допомога жидам. Працювала у Київі спеціальна комісія, щоб винайти засоби допомоги «здекласованій» жидівській бідноті. В Василькові Переяславі і Чергобилі буде організовано «трудові колективи», артілі і т. н. з переважним процентом идів і артілі для роботи в сільському господарстві. («Комун». — 177—1-VIII).

— Луначарський у Києві. До Києва прибув нарком освіти Московщини Луначарський й виступив з доповідями на партійних зборах і на місцевих підприємствах. («Комун». — 173. — 27-VII).

На одному зі своїх виступів, між иншим, Луначарський зробив цікаву, як для московського міністра, декларацію що до української

культури. Що то не говориться, коли муситься...

Як відомо Горький, недавно повернувся до совітів зі стану еміграції визнаючи совітську владу. Робить тепер Горький по всьому «Союзу» об'їзди й намагається «підіймати» духа. Був і на Україні, звичайно, й підчас його перебування там Державне Видавництво України запропонувало йому видати за великий гонорар свої твори на українській мові. Горький відмовив, мотивуючи це тим, що не існує окремої української культури й української мови, лише «нарчіє рускава язика». Ця поведінка Горького обурила всю Україну. Очевидно вона наробила немало клопоту й большевикам бо вони мусили вживати таких екстра заходів для загашування вражіння від випадку Горького, як спеціально командірувати до Києва так авторитетну особу, як нарком освіти Московщини з наказом здеклятувати офіційну думку про українську культуру й мову уряду «союзної» московської совітської республіки. Луначарський сказав таке:

«Немає ніякого сумніву, що український народ, як і своїм числом, і своєю долею, і своїми духовними здібностями є великий народ, безперечно створить своєю мовою й у своєму власному стилі такі культурні скарби, що піднесуть український народ на високі місце серед національностей всесвіту й увійдуть, як самостійна частина, до світової культурної скарбиці. Кели навіть за тих часів, як український народ пг игнитували, він міг висунути великих поетів та діячів, то тепер ми бачимо картину бурхливого розвитку всіх його теорич можливостей. Ми, російські комуністи, з сбуренням ставимося до тих людців, що ладні вбачати в швидкому розвитку української мови та української культури якусь небажану конкуренцію. Дальший швидкий розвиток самостійної національної української культури буде чинником особливої ваги в розвитку нового людського інтернаціоналу під прапором пролетаріату. Комінтерн, як відомо, не тільки не заперечує розвит-

ку національних культур, а й навпаки передбачає та активно підтримує цей розвиток. Ми з величезними захопленням бачимо, як за величкий час дерево української культури відкрилося чудовими квітами.

Мушу сказати, що такі поети українські, як Сосюра та Тичина, твори яких я читав в оригіналі, заслуговують на популярність і за межами України. Ті картини українських художників, яких я, на жаль, не багато бачив на виставках у Москві, свідчать про дуже оригінальні шляхи українського образотворчого мистецтва.

Ми добре знаємо про величезне зростання накової думки української Академії Наук, що робить нові внески у загально-людську науку, та про видатні досягнення Української Академії Наук у справі збагачення української мови науковою термінологією.

Я радий констатувати, що українські вчені разом із російськими вченими взяли участь у тижні історичної науки в Берліні й сприяли його блискучому успіхові.

Швидко зростання української літератури й науки покладає на нас обов'язок серйозно подумати про заходи до поширення знання української мови й серед російської людності. Насамперед у РСФСР гадають відкрити декілька кафедр української мови та української літератури по ВИИШах».

Дарма, що разом з тим Луначарський робить рекламу «Комінтернові» й «читав в оригіналі» тільки Тичину й Сосюру. Ця заява всеж таки цікава в устах московського міністра. От тільки буда, що вона вимушена й ситуація на Україні вимагає від москалів того, щоб вони робили подібні висутуп». «В нужде і псугухом запойош».

Цікаво також відмітити те, що жадна з совітських часописів не умістила інциденту Рорького з Державним Видавництвом України й большевики цілковито скрили цю історію. Тільки в закордонних большевицких «Українських Вістях» що видаються в Парижі, була уміщена про це замітка й

обширний лист Винииченка до Горького з приводу цього інциденту. («Прсл. Пр.» 172. 26-VIII).

— Скільки озимини пропало на Україні? Загалом пропало на Україні озимих лібів більше як 5 міль. гектарів, які мали б дати коло 5 міль. тон зерна. («Прол. Пр.» — 173 — 27-VII.)

— Український антрацит до Америки. Большевики продали 6 тисяч тон Донецького антрациту до Північної Америки, які навантажують в Маріуполі пароплав «Датчт». («Комун». 177 — I-VIII.)

— Друга совітська позика індустріялізації. За своїм планом большевики на Україні мають зібрати 78 м. карбованців. Підписка починається у кінці серпня. Уже дано директиви, як повинно готуватися до переведення кампанії. («Пр. Пр.» — 175 — 29-VII.)

— Становище на Україні загрожує. В своїй промові на зборах пленума харківських партійних організацій новий секретар КПБУ Косьор опреділював сучасну ситуацію на Україні загрожуючою й порівнював з тими часами, коли в розгарі громадянської боротьби, большевикам було «жарко» й не сиділося на місці. («Комун». 165 — 18-VII.)

— За незалежність України. Всеукраїнський староста Петровський на засіданні ЦК незаможних селян сказав, що він багато дістає в останній час анонімних листів, в яких українці його й інших членів совітського уряду на Україні нещадно лають, вимагають відділення України від Московщини й створення незалежної Української республіки з «буржуазною» формою правління». («Комун». 164—17-VII.)

— Ветеринарна справа на Україні. Існує на Україні 1.049 ветеринарних пунктів. Більш, ніж половина з

них не мають відповідних приміщень. Кваліфікованих ветеринарів дуже мало. 40 відс. усіх ветеринарних дільниць обслуговують ветеринарні фельдшера. («Комун». 177 — I-VIII).

— Слинявка на Кременчучині. Більш як в 250 населених пунктах лютує слинявка. Відновлено карантини. Заходи по боротьбі з пошестю не дають бажаного ефекту наслідком низького ступня, на якому стоїть ветеринарна справа в Україні. («Комун». 177 — I-VIII).

— Світська картинка. Білоцерківська робітничо-селянська інспекція виявила новий розклад фастівського світського апарату. Панує там атмосфера гульні й розпусти. Піячили разом голова райного виконавчого комітету, члени президії тогож комітету, начальник міліції й інші «відповідальні» робітники. Установлені звязки з приватниками-мануфактуристами, яким робилися податкові полегшення. Ніхто не вживав заходів, щоб припинити гульню, бо в партійній організації був гніт.

Виявлено негосподарність в лісництві й єднання з «куркулями». В лісному відділі вороже ставилися до партійців й їх відсилали на роботу далі від себе.

На заводі «Червоний Жовтень» виявлена байдужість й негосподарність, що привели до великих збитків. Цікаво, що на заводі служили близькі родичі колишнього власника заводу й власник іншого заводу. («Прол. Пр.» 175—29-VII).

— Ураган над Києвом. 30 липня над дачною місцевістю Ворзель пронісся страшний ураган з дощем і градом. Ураган повивертав з корінням дерева. По великих селах загинув увесь урожай ранніх яблук. На ст. Немішасво ураган повивертав телеграфні стовпи. В селі Рубешівка зовсім зруйновано кілька хлівів і позривано дахи з хат. У багатьох місцях поля заліяні водою і градом

вибито городи. («Комун». 177 — I-VIII).

— Безпечність в совітській столиці. У Харькові не проходить ночі, щоб грабїжники когось на вулиці не роздягли й не забрали одягу. Світська міліція безсила боротися з бандитами. («Комун». 169-22-VII).

З життя

укр. еміграції

В Хинах.

Прийняття проф. О. Шульгина, українського представника до до-радчого органу Ліги Націй, знайшло в Манджурії, зокрема в Харбині, великий відгук, бо, як не як, в Хинах є багато української еміграції. Одні попали туди тікаючи від червоних москалів, другі від чорних, треті жили там давно. Отже з огляду на хисткість тамтешніх влад на адміністративну сваволь, українське громадянство бачить спасіння в захисті його Лігою Націй. Звідси заходи до того, щоб найти юридичну форму, яка б дала можливість уповноважити проф. О. Шульгина захищати в Женеві і інтереси укр. еміграції в Хинах.

Наскільки зараз ненормальний стан в Хинах видно хоча б з того, що навіть українське студентство там не одержало дозволу на заснування своєї організації. Єдине, що існує, це парафія, та й то до певної міри треба оглядатися.

У Франції.

— Наш кореспондент з Сентобану сповіщає, що недавно там трапився цікавий інцидент, який добре характеризує моральний рівень російської еміграції та її відношення до українців. Справа торкається одного громадянина, який передплачував «Тризуб» на адресу заводу і щсь довго його не одержуючи,

почав розпитуватись, чи не взяв хтось журнал випадково. Отже виявилось, що журнал пропадав зовсім не випадково, а систематично. Його виймали москалі і нарочито рвали та викидали. Потерпівший поскаржився адміністрації заводу і має справу довести до суду Адміністрація «Тризуба з свого боку має, розслудивавши справу, вжити заходів, щоб покарати хуліганів що перейшли всякі кордони дозволеного і забули, що Франція це не «єдина неділямая».

І. К.

Газетні звістки.

Антисовітська пропаганда на Україні. Новий генеральний секретар КПБУ Косіор в своїй промові на зборах харківських партійних організацій сказав між иншим:

«На Україні говорять, що хліб

вивозять до Москви, примушуючи голодати українців. Поперед усього не можна підходити до цього питання, так що Україна сама собі, а совітський союз — сам собі. Хіба держава не вкладає сотен мільонів карбованців в українське народнє господарство?

У нас господарство загальнє й ми мусимо помагати оден одному. Тому такі міркуваня не можуть мати місця. Це аргумент, без сумніву, петлюрівського й кулацького походження. Балицький показував мені гору прокламацій напрукованих на чудовому папері, змичило за кордоном, в яких як раз розвиваються подібні аргументи, щоб підірвати, щоб знищити міцніючу спілку робітників Москви, Ленінграду, Донецького басейну й інших промислових центрів з бідняцькою й середняцькою масою українського селянства, а також селянства всього ССРСР.

(«Сегодня», ч. 207, 3-VIII).

Бібліографія

— «Український Економіст» ч. 1. — Неперіодичний збірник. Підбрани, 1928 р. Накл. Т-ва Українських Економистів в ЧСР.

Т-во Економистів в ЧСР розпочало своє життя ще в кінці 1923 р. Але до цього року назовні його робота майже нічим не виявлялася. Лише в цьому році після певних реорганізацій і змін в статуті і в складі пресління, воно відразу сслідило себе заманіфестувало розпочаттям публіч их лекцій з одного боку і виданням свого органу «Український Економіст», якого перше число вже вийшло. Из змістом його ми хочемо ближче познайомити наших читачів.

В статті «Від редакції» автори збірника опреділюють точо, яко і як на наш погляд, дуже корисо завдання органу Т-ва: «основним завданням «У. Е.» буде обговореня економічних прблем України. Питанням укр. економіки на сторінках «У. Е.» буде присвячено найбільше місця. Вихідним пунктом при обго-

воренню цих проблем редакція ставить національний інтерес, інтерес народнього господарства України, як такого».

Наступний зміст статей цілком послідовно виправдує завдання. На першому місці знаходимо високо інтересну статтю проф. В. Тимошенка «Україна і Росія в їх економічних взаємовідносинах», далі слідує: стаття В. Садовського «Становище народнього господарства на совітській Україні» цікава спроба Є. Гловінського встановлення «Проблеми разрахункового балансу України», С. Гольдельмана — «Господарські спостереження», Р. Димінського — «Приватня економія в Укр. Госп. Академ. в ЧСР», дуже корисний «Огляд економічної преси» — С. Володимирова, відділ рецензій на важливішу українську економічу літературу. В кінці знаходимо замітки «З життя Т-ва Укр. Ек. в ЧСР», «З життя укр. екон. організацій», досить великий відділ бібліографії за 1927-28 р. р. і в самім

кінці «реєстр членів Укр. Т-ва Ек. в ЧСР».

Той, хто прочитає цей перший укр. економічний збірник статей за кордоном, призначений для обговорення і вияснення конкретних і пекучих питань українського народнього господарства, безумовно буде здивований тою солідністю і тими широкими обряями, які так мало відомі ширшій публіці і так влучно і популярно знайшли собі вияснення в збірникові. Ми були б дуже раді, коли б наші читачі не повірили нам на слово, і всі як один прочитали ч. 1. «Укр. Економіста». Для багатьох безумовно багатого чого б стало значно яснішим ніж воно було досі, коли не було спеціального органу, який науково, систематично і послідовно вияслював всі проблеми укр. економіки.

Українська еміграція мусить звернути увагу на 1-ий збірник Т-ва, мусить підтримати корисну

роботу укр. економістів в ЧСР, що можуть вільно, сміливо і авторитетно, не боячися Чека обговорювати всі питання укр. госп. життя. Це особливо важливо тепер коли знов московська окупація починає репресії проти найменьшого протесту українців проти обдирання України. «Укр. Економіст» в Харькові був зачинений тільки за те, що тоне-ським і тихесеньким голоском протестував проти московської господарської безцеремонности на Україні. Укр. еміграція не виправдає свого перебування за кордоном, коли не підтримає морально і матеріально доброї і необхідної роботи Т-ва Економістів в ЧСР. Таку статтю напр. як проф. В. Тимошенка необхідно було б перекласти принаймі на кілька чужоземних мов, як у високій мірі доказову і для чужинців.

І. Заташанський.

Український Високий Педагогічний Інститут в Празі.

О Г О Л О Ш Е Н Н Я .

Ректорат Українського Високого Педагогічного Інституту ім. М. Драгоманова у Празі оглошує з дозволу М-ва Шкільн. та Народн. Освіти Чеськословацької Республіки з дня 5 липня б. р. ч. 80406 - 28-У — прийом нових студентів на I курс Інституту на акад. рік 1928-29.

Інститут є висока школа з 4-літнім курсом навчання, складається з 3-х відділів (факультетів): 1) істор.-літературного з підвідділами історії й суспільних наук та літератури й мистецтва, 2) матем.-природничого з підвідділами математики й фізики та природничих наук, і 3) муз.-педагогічного. Приймаються до Інституту дійсними студентами особи (чолов. і жінки) з закінченою середньою освітою (гімназія, реальна школа, учительський інститут, духовна семинарія (4 кл.), середня комерційна школа і т. ин.). Навчання в Інституті цілком безплатне. Стипендій від М-ва для студентів курсу (як і в попередньому році) не буде. Прохання з документами, короткими життєписами й 3 фотографіями подаються на ім'я Ректора Інституту (Ceskoslovensko, Praha II, Skolska ul. c. 8-IV. Ukrajinsky pedagogicky ustav M. Dragomanova v Praze).

Особи, що закінчують Інститут дістають диплом і титул педагога шкіл середніх, особи, що по скінченні Інституту залишаються при Інституті докторантами, дістають по скінченні докторських іспитів титул доктора відповідних, за відділом, наук Інституту (істор.-літературних, матем.-природничих і т. ин.).

Візи на вїзд до Ч.С.Р. для студій в Інституті уділює: для Галичини Консул Ч.С.Р. у Львові, для Волині — Консул Ч.С.Р. у Варшаві. Для емігрантів у Польщі візи уділює посольство Ч.С.Р. у Варшаві. Для отримання візи необхідна посвідка Інституту про прийняття в студенти Інституту.

Ректор Інституту
Проф. Др. В. Сімович.

17-VII-1928 р.

З м і с т.

Париж, неділя, 19 серпня 1928 року — ст. 1. — А. — Хлібні фабрики — ст. 3. — С. т. С і р о п о л к о. Студентська укр. преса за останнє десятиліття — ст. 5. — В. Л е о н т о в и ч. М. М. Коцюбинський — ст. 8. Н. В. Ще з приводу чесько-українських взаємин — ст. 14. — Б - и й. Степан Радіч — ст. 17. — O b s e r v a t o r. З мільярди його життя — ст. 19. Н. Народня освіта на Україні — ст. 21. — З преси — ст. 23. — Х р о н і к а : З Великої України — ст. 26. — З життя української еміграції: В Хінах — ст. 29. — У Франції — ст. 29. — Газетні звістки — ст. 30. — Бібліографія — ст. 30. — Оголошення укр. Педаг. Інстит. в Празі — ст. 31.

Т Р И З У Б

тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва, заснований Вяч. Прокоповичем, виходить в 1928 році по старому що-неділі в Парижі при участі тих самих співробітників.

Приймається передплата на 1928 рік.

У Франції на рік — 120 фр., на півроку — 60 фр., на три місяці — 30 фр., на один місяць 12 фр.

В И Н Ш И Х К Р А Ї Н А Х :

	на 3 місяці	на один місяць
Чехія.....	60 кор.	20 кор.
Польща.....	12 зл.	4 злоти
Румунія.....	360 леїв	120 леїв
Німеччина.....	12 р. м.	4 р. м.
Сполуч. Штати Пів. Америки.....	3 дол.	1 дол.
Канада.....	3 дол.	1 дол.

У Парижі набувати в книгарні В. Поволоцького, 13 rue Bonaparte, Paris VI.

За кордоном журнал передплачувати й набувати можна у представників «Тризубу»: 1) В Канаді — W. Sikewich, 512 Bannermann av. Winnipeg, Man. 2) В Румунії — Dm. Herodot, Strada Delea Veche, 45. Bucarest. 3) В Чехословаччині — П р а г а : F. Slodecky, Horni Cernosice u Prahy, Villa Krotoschvil. П о д є б р а д и — Академія, у п. Ліпевича. 4) В Польщі — W. Prychodko, Podwale 16, m. 15. W a r s z a w a. 5) В Спол. Штатах у п. В. Кедровського — 30, East 7 th. Street, New York, City, U. S. A.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris (V).

Tél. Danton 80-03.

Поштова адреса: Для листів: Boîte postale № 15, Paris (XIII), France.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує — Комітет.

Адміністратор: Іл. Коєнко

Le Gérant: M-me Perdrizet.